

Promene u bezbednosnom okruženju: izmenjena percepcija bezbednosti

Efrem Radev, analitičar za bezbednosne probleme

Ključne reči: bezbednost, hladni rat, terorizam, izazov, pretnja, bezbednosna zajednica
Citiranje: Efrem Radev. 2011. *Promene u bezbednosnom okruženju: izmenjena percepcija bezbednosti*. [e-book] Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku.

20 godina promena – šta se zaista promenilo u bezbednosnom okruženju?

Nakon pada Berlinskog zida nastupile su značajne promene u bezbednosnom okruženju. Njujork je ostao šokiran 11. septembra kao nikada do tada. London i Madrid su se podsetili košmara iz doba IRA-e i ETA-e. Raznovrsnost promena na Balkanu je bila toliko velika da se nije mogla svesti na samo jedan imenilac. Ipak, ljudi su nekako navikli da se odnose prema „tranzicionom periodu“ poredeći probleme pre i nakon što su promene ili rat uzeli maha. Irak i Avganistan su u potpunosti privukli pažnju sveta i njegovih ogromnih resursa. Možemo nastaviti sa nabranjem, ali glavno pitanje koje muči obične građane je – „Da li je danas moj život bezbedniji?“

Danas, na početku druge decenije XXI veka, imamo dovoljno razloga da se osvrnemo i da probamo da ocenimo šta se stvarno promenilo i kakvo je novo bezbednosno okruženje u kom živimo? Zapravo, uprkos stalnim naporima bezbednosnog establišmenta da ubede javnost u suprotno, sinergija između bezbednosnih izazova i okruženja je poremećena. Na početku druge decenije XXI veka svedoci smo da Al Kaida i Wikileaks imaju verovatno sličan uticaj na našu percepciju bezbednosti, ali, očigledno, imaju sasvim drugačije motive. Ipak, u javnosti se stvara utisak da je reakcija bezbednosnih ustanova na njih nekako slična. Zašto je to tako?

Novi bezbednosni izazovi

Raspuštanjem Varšavskog Pakta okončan je bipolarni model sukoba i novi bezbednosni izazovi su postali vidljiviji. U jugoistočnoj Evropi, nekoliko zemalja je iskusilo zverstva nacionalnih i verskih sukoba i etničkog čišćenja. Terorizam, proliferacija oružja za masovno uništenje, organizovani kriminal, sajber kriminal, trgovina ljudima i ostalo indetifikovani su kao nove asimetrične pretnje demokratiji. Saradnja prekograničnog kriminala i međunarodnog kriminala se dokazala kao lako ostvarljiva, a pokazala je i relativno visok nivo sinergije. Sa druge strane, 11. septembar je pokazao nesklad u međuinstitucionalnoj saradnji institucija nacionalne bezbednosti. Sinhronizovani sajber napad u Estoniji otkriva da čitavu državu može da blokira nepoznati neprijatelj. „Wikileaks“ je dokazao da je bezbednost informacija relativno pitanje i da nije u ravnoteži sa univerzalnim principima slobode govora i informacija. Prilično očekivano „Wikileaks“ je izazvao curenje informacija na nižim nacionalnim nivoima, a ovo je dodatno zakomplikovalo već komplikovanu međunarodnu situaciju. Vojnim angažmanima u Iraku i Avganistanu se kontinuirano postavljaju pitanja o sistemu prikupljanja obaveštajnih podataka, pouzdanosti, analizi i adekvatnoj reakciji. Spisak primera se može dalje

proširivati samo da bismo dokazali da se bezbednosne institucije i njihove metode suočavaju sa hitnom potrebom da budu prilagođene novom bezbednosnom okruženju.

Novе bezbednosne institucije – državne i privatne

U poslednjih 20 godina u nacionalnim i međunarodnim bezbednosnim ustanovama dogodile su se značajne promene. Većina institucionalnih promena je postignuta kroz ne tako lako postignut (unutrašnji i međunarodni) politički konsenzus. Promene su testirane kroz „tople“ i „hladne“ incidente i intervencije. Sa društvene tačke gledišta, nije sve što službe bezbednosti i institucije rade bilo poznato i dovoljno jasno. Civilno društvo je obično obavešteno samo o nekim „podbačajima“ u bezbednosnom institucionalnom prilagođavanju novim izazovima i pretnjama. Znamo više o greškama i neuspesima određenih bezbednosnih operacija nego o uspesima koje su imale u očuvanju naše bezbednosti.

Iz perspektive tradicije bezbednosnog upravljanja ovo je očigledno uobičajena situacija – sprečavanje terorističkog akta ne stvara naslove novinskim agencijama pa pojedini operacija obično ostanu nekako neotkrivene. Kada je došlo do sajber napada na Estoniju, taj događaj takođe nije pokrenuo velike vesti – to je bilo tako neverovatno, čudno i ponižavajuće da je sve nekako zataškano. Wikileaks je stvorio naslove, ali ono što je stvarno pokazao je da je sada još teže indentifikovati stvarne „neprijatelje državne bezbednosti“.

U poslednje vreme se čini da je jedna od promena i rastući posrednički najam (outsourcing) bezbednosnih službi. Zbog čega se ovo događa? Da li zbog toga kako bi postale ekonomski efikasnije ili kako bi postale profesionalnije? Ili, možda, iz oba razloga? Sada bezbednost nekih trgovačkih brodova u Sredozemlju garantuju timovi malih, ali efikasnih privatnih izraelskih kompanija. Šta sa čitavom flotom ratnih brodova na tom prostoru, gde je trošak vladinih sredstava verovatno jednak kapitalu hiljadu takvih kompanija. Baš kao što je i spoljna bezbednost Glavnog štaba NATO-a u Briselu u najmu stranih privatnih bezbednosnih kompanija. U nekim evropskim zemljama bezbednost pojedinih vojnih baza je takođe pod najmom. Da li to znači da je bezbednost već privatizovana? Ovo su pitanja koja nas neminovno dovode do takozvanih asimetričnih (nekonvencionalnih) pretnji i simetričnih (konvencionalnih) odgovora.

Promene u civilnom društvu

Institucionalne promene i prilagođavanja bezbednosnom okruženju tokom ovih 20 godina nisu bili samostalni poduhvat. Percepcija bezbednosti civilnog društva je takođe bila predmet promena. Postojala je neka vrsta komotnog konsenzusa tokom Hladnog rata među članovima društva (naročito nakon hipi pokreta) da je bezbednost stvar koja je jasno definisana kroz koncept „prijatelja i neprijatelja“ i da institucije bezbednosti o tome vode dobru brigu postizanjem balansa u odvrćanju. Međutim, ratovi na Balkanu, u Iraku, Avganistanu, 11. septembar i drugi izazovi, na veoma surov način su dokazali da napuštanje bipolarnog modela nije bilo večno rešenje u upravljanju bezbednosti. Wikileaks je nagovestio civilnom društvu da može da „proviri“ u kuhinju bezbednosnih institucija i da mu se neće naročito svideti ono što vidi. Rasprava Saveta Bezbednosti UN o nuklearnim i hemijskim kapacitetima režima Sadama Huseina je pokazala da nije sve za šta institucije bezbednosti pruže „dokaz o postojanju“ zapravo i stvarnost. Teorije zavere su nastale hraneći se neefikasnim PR-ovima službi bezbednosti. Privatne inicijative poput „Zeitgeist“ pokreta su osporile osnovne temelje

demokratije građenjem tajnih veza između bezbednosnih, privatnih, finansijskih i drugih interesa i dela. „Zeitgeist“ budi nepoverenje gotovo prema svemu što vlade rade. Ostavlja vas sa utiskom da je demokratija gora nego Staljinov režim, zbog toga što je prikrivenija.

Ovo je realnost koja vodi do neočekivano brzog širenja informacionog društva. Danas se neka aktivnost teško može sprovesti ukoliko nije direktno ili indirektno povezana sa internetom. Globalno postoji odgovor na gotovo svako pitanje ili potragu koja vam padne na pamet, a pristup ovim „odgovorima“ je neograničen. Možda po prvi put u istoriji obični ljudi su razvili osećaj i razumevanje za MOĆ informacije – vekovima privilegiju manjine.

Promene u informatičkom društvu

Ove globalne društvene promene se sigurno ne bi dogodile da nije bilo interneta. U početku stvoren od strane bezbednosnih (odbrambenih) ustanova da služi njihovim potrebama, veoma brzo i prilično neočekivano je postao njihov primarni bezbednosni izazov. Danas informacija nije privilegija, već obaveza i mi živimo u novom informatičkom društvu u kome ne postoje granice, a verovatno ni zabrane. Upravo je ovaj razvoj napokon i možda definitivno promenio percepciju principa „prijatelja i neprijatelja“ bezbednosnih institucija.

Princip prijatelja i neprijatelja

Euforija oko rušenja Berlinskog zida je i dalje bila velika kada su prva ubijanja na Balkanu postala stvarnost. Mnoge službe bezbednosti se danas zaklinju da je krvavi raspad bivše jugoslovenske federacije bio predviđen, očekivan i neizbežan, ali činjenica je da su stotine hiljada ljudi izgubili svoje živote, dom, imovinu i da su bili raseljeni na kraju XX veka u srcu Evrope. I ovo se dogodilo samo 45 godina nakon naučenih lekcija iz Drugog svetskog rata. Ovo se događalo uz aktivno učešće istih onih bezbednosnih institucija – unutrašnjih i spoljašnjih kojima smo mi poverili i opunomoćili ih za čuvanje onih koji su izgubili svoje živote. I onda, kao da Balkan nije dovoljan, usledili su Kuvajt, Irak, Avganistan, 11. septembar, Madrid, London, svetska finansijska kriza samo dodajte još.

Bezbednosne institucije su suočene sa protivnikom koji nema svoju zemlju porekla, koji zapravo nema religiju sa kojom se identifikuje, možda je uvaženi član društva ili je samo koristio najbolje od sredstava informacionog društva. U nekim slučajevima smo naknadno saznali da je neprijatelj čak bio i deo samog bezbednosnog sistema.

Ko je onda danas neprijatelj – terorista Bin Laden, korumpirane ili nacionalističke vlade, verski fundamentalisti, Asanž, glavni kum Mafije, sedamnaestogodišnji kompjuterski guru ili Ovako se percepcija neprijatelja potpuno izmenila, a raskorak između percepcije civilnog društva i percepcije bezbednosnih službi pitanja bezbednosti se proširio.

Promena koja se događa mimo naše volje

Novе tehnologije, globalizacija i neizbežni razvoj demokratije su objektivni preduslovi koje možemo prihvatiti i potruditi se da prilagodimo sebe i demokratske institucije kako bi nam služile na najbolji mogući način u ovom novom okruženju. Nije da mi nismo deo ovih promena – svi smo doprineli,

aktivno, pasivno, znanjem ili neznanjem stvarima koje su se desile. . Ali pitanje koje se nepovratno promenilo jeste da kontrola nad promenama ne može više biti samo monopol pojedinaca, grupa ili institucija, ma koliko oni veliki i moćni bili. Možemo zaključiti da se ukupno okruženje koje određuje razumevanje bezbednosti promenilo i da smo svi mi postali pre svedoci nego vođe.

Kako da se prilagodimo promenama u bezbednosnom okruženju koje su izmenile našu percepciju bezbednosti?

Jednom kada prihvatimo da se bezbednosno okruženje promenilo, prioritet više ne treba da bude nastavak borbe sa vetrenjačama, sa gore pomenutim bezbednosnim izazovima. Ne moramo da dižemo štap na laserski pištolj. Ne razbijajte monitor ako vam se ne sviđa ono što vidite – promenite softver. Danas mi moramo da promenimo svoju percepciju o tome kako treba reorganizovati institucije bezbednosti i promeniti im zadatke da bi se suočile sa novim bezbednosnim okruženjem. Ne postoje jednostavni odgovori i jedinstveni recept. Ipak, svi smo mi svesni da nas lavina informacija može lako progutati i da će svaka dragocena sloboda biti zauvek izgubljena ukoliko se ne prilagodimo.

Proces prilagođavanja mora početi negde i bezbednosne institucije bi mogle da budu dobra polazna tačka. Ovo su neka pitanja koja treba razmotriti:

- Asimetrične pretnje i izazovi se ne suzbijaju konvencionalnim, simetričnim sredstvima. Ove pretnje treba rešavati uništenjem njihovih korena i uzroka.
- Filozofija „potrebe za znanjem“ mora biti zamenjena dubokim razumevanjem „odgovornosti da se deli“.
- Klasifikovanje informacija kao poverljivih ne predstavlja više sigurno utočište za institucije bezbednosti. Ustanove bi trebalo da razmotre promenu i prilagođavanje svojih metoda rada umesto daljeg uvlačenja u tajnost.
- Samo kroz bezbednosnu saradnju – međuinstitucionalnu, regionalnu i međunarodnu institucije mogu da postignu opipljive rezultate u unapređenju bezbednosnog okruženja.
- Bezbednost više nije monopol institucija bezbednosti – one su samo partneri. One ne samo da treba da se ponašaju tako, već da se takođe civilno društvo odnosi prema njima kao prema partnerima.

Beogradski centar za bezbednosnu politiku

Gundulićev venac 48, 11000 Beograd

Tel: 011 | 3287 226; 011 | 3287 334

Email: office@bezbednost.org

Veb: www.bezbednost.org